

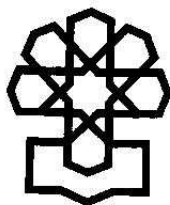
بانکداری مرکزی و توسعه

الکوی بدل از حکمرانی پولی در بستر بحران بانکی ایران

نویسنده

محسن یزدان پناه، حسین درویمان

با همکاری علی نصیری اقدم، مجید شاکری، تیرداد مهدی، محسن مقیسه، حامد جهانشاهی

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

سرشناسه:

یزدان پناه، محسن، ۱۳۵۹

عنوان و نام پدیدآور:

بانکداری مرکزی و توسعه؛ الگویی بدیل از حکمرانی پولی در بستر بحران بانکی ایران / نویسندگان محسن یزدان پناه، حسین درودیان؛ با همکاری علی نصیری اقدم ... [و دیگران]؛ ویراستاران طاهره سید محمد، پرند فیاضی.

مشخصات نشر:

تهران: مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهشها، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری:

۴۰۰ ص.؛ جدول، نمودار.

شابک:

۹۷۸-۶۰۰-۶۳۵۰-۷۸-۳ ریال ۸۰۰۰۰۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت:

با همکاری علی نصیری اقدم، مجید شاکری، تیرداد احمدی، محسن مقیسه، حامد جهانشاهی.

یادداشت:

کتابنامه: ص. [۳۸۵] - ۴۰۰.

عنوان دیگر:

الگویی بدیل از حکمرانی پولی در بستر بحران بانکی ایران

موضوع:

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

موضوع:

بانک و بانکداری مرکزی -- ایران -- سیاست دولت

موضوع:

Banks and banking, Central -- Government policy -- Iran

موضوع:

بانک و بانکداری مرکزی -- سیاست دولت

موضوع:

Banks and banking, Central -- Government policy

موضوع:

سیاست پولی -- ایران

موضوع:

Monetary policy -- Iran

موضوع:

بحران مالی -- ایران

موضوع:

Financial crises -- Iran

موضوع:

سیاست اعتباری -- ایران

موضوع:

Credit control -- Iran

شناسه افزوده:

درودیان، محسن، ۱۳۶۱-

شناسه افزوده:

نصیری اقدم، علی، ۱۳۵۰-

شناسه افزوده:

ایران. مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهشها

رده بندی کنگره:

HG۳۲۷۰/۲

رده بندی دیویی:

۳۳۲/۱۱۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۷۲۶۹۵۳۰

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

عنوان: بانکداری مرکزی و توسعه؛ الگویی بدیل از حکمرانی پولی در بستر بحران بانکی ایران

نویسندگان: محسن یزدان پناه و حسین درودیان

با همکاری علی نصیری اقدم، مجید شاکری، تیرداد احمدی، محسن مقیسه، حامد جهانشاهی

ناشر: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

صفحه آرا: اکرم جدیدی

ویراستاران: طاهره سید محمد و پرند فیاضی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۹

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۰۰,۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی محفوظ است.

فهرست مطالب

سخن ناشر	۱۱
پیشگفتار	۱۵
مقدمه	۲۱
فصل اول- بازخوانی انتقادی چارچوب متعارف سیاستگذاری پولی	۲۹
۱-۱. قرائت شفاف از استقلال بانک مرکزی و بنیان‌های آن	۳۱
۱-۱-۱. چارچوب کلی سیاست پولی توسط بانک مرکزی مستقل	۳۳
۱-۱-۲. مبانی تئوریک تعیین استقلال بانک مرکزی	۳۷
۱-۱-۳. معانی و وجوه تلف استقلال بانک مرکزی	۴۲
۱-۲. مروری بر ادبیات انتقاد به استقلال بانک مرکزی	۴۵
۱-۲-۱. ظرفیت‌های توسعه‌ای پول	۴۶
۱-۲-۲. بازنگری در اهمیت ثبات برپایه برای کشورهای در حال توسعه	۴۸
۱-۲-۳. رد نظریه جهان‌شمول از تورم	۵۰
۱-۲-۴. مغایرت با معیارهای دموکراتیک	۵۱
۱-۲-۵. حمایت از بخش مالی و شبکه نخبگان آن	۵۴
۱-۲-۶. نابرابری درآمدی-طبقه‌ای	۵۶
۱-۲-۷. پابرجایی نگرانی‌های انتخاب عمومی	۵۸
۱-۲-۸. افزایش بی‌ثباتی مالی؛ رد این‌همانی ثبات قیمتی و ثبات مالی	۵۹
۱-۲-۹. تبعات بحران مالی-اقتصادی اخیر غرب	۶۱
۱-۲-۱۰. مطالعات تجربی مخالف	۶۳
۱-۲-۱۱. تناقض صلاحیت دولت در تعیین اندازه رشد حجم پایه پولی و محل خرج کردن آن	۶۹
۱-۲-۱۲. رد امکان قطع اتصال بودجه دولت و بانک مرکزی	۶۹
۱-۲-۱۳. عدم انحصار «تخصصی بودن» به حوزه سیاست پولی	۷۱
۱-۲-۱۴. تجربه توفیق خارج از پارادایم مسلط	۷۱
۱-۲-۱۵. تردید در کارایی ابزار نرخ بهره	۷۳

- ۱۶-۲-۱. درون زایی پول و چالش بانک مرکزی مستقل در هدفگذاری تورم ۷۵
- ۱۷-۲-۱. عدم امکان استقلال بانک مرکزی در معنای مصطلح ۷۵
- ۱۸-۲-۱. سایر ۷۷
- ۱۹-۲-۱. جمع بندی ۷۸
- ۳-۱-۱. کارنامه استقلال بانک مرکزی و هدفگذاری تورم ۷۹
- ۱-۳-۱. روند آماری متغیرهای بخش حقیقی در کشورهای جهان ۸۱
- ۲-۳-۱. تحقق ثبات ۸۴
- ۱-۳-۱. توزیع درآمد و ثروت ۸۹
- ۱-۳-۱. بحران مالی سال ۲۰۰۸ ۹۳
- ۲-۳-۱. مواضع در کشورهای موفق غیرغربی ۹۵
- ۶-۳-۱. تجربه پس از سال اخیر کشور ۹۷
- ۷-۳-۱. جمع بندی ۹۷
- ۴-۱-۱. عدم امکان استقلال بانک مرکزی از بودجه دولت ۹۸
- ۱-۴-۱. ناکامی استقلال بانک مرکزی در منضبط سازی دولت ۹۹
- ۲-۴-۱. ارتباط متقابل سیاست پولی و مالی ۱۰۲
- ۳-۴-۱. نتیجه گیری و دلالت سیاستی ۱۱۱
- ۵-۱-۱. تسخیر قیمتی ۱۱۳
- ۱-۵-۱. بازار، قیمت و منازعه قدرت ۱۱۴
- ۲-۵-۱. تسخیر قیمتی و فهم رایج از قیمت بازاری ۱۱۶
- ۳-۵-۱. تسخیر قیمتی و تعیین نرخ بهره ۱۱۷
- ۴-۵-۱. مالی شدن و قدرت تسخیرگری صاحبان پول ۱۱۹
- ۵-۵-۱. تسخیر منافع سیاستی ۱۲۱
- ۶-۵-۱. خلق پول و تسخیر قیمتی ۱۲۴
- ۷-۵-۱. خلق پول و خلق دارایی ۱۲۵
- ۸-۵-۱. راهنمایی سیاستی ۱۲۶
- ۶-۱-۱. استقلال بانک مرکزی و جامعه معرفت شناختی ۱۲۸
- ۱-۶-۱. جامعه معرفت شناختی چیست؟ ۱۲۹

- ۱۳۰-۱-۶-۲. جامعه معرفت‌شناختی و حجاب معرفتی..... ۱۳۰
- ۱۳۱-۱-۶-۳. جامعه معرفت‌شناختی و نفوذ بر سیاست‌ها..... ۱۳۱
- ۱۳۴-۱-۶-۴. سیاست‌گذاران و تبعیت از جامعه معرفت‌شناختی..... ۱۳۴
- ۱۳۶-۱-۶-۵. تأثیر متقابل نظر و واقعیت..... ۱۳۶
- ۱۳۷-۱-۶-۶. اقتصاد ایران و تسخیر سیاست‌گذار از سوی جامعه معرفت‌شناختی..... ۱۳۷
- ۱۳۹-۱-۶-۷. دلالت‌های سیاستی..... ۱۳۹
- ۱۴۱-۱-۷. تأملی در شاگله جدید نظارت بانکی..... ۱۴۱
- ۱۴۲-۱-۷-۱. پیام‌دهای معکوس پیچیده‌سازی قواعد تنظیم‌گر..... ۱۴۲
- ۱۴۲-۱-۷-۲. بازل ۳ و تشدید کفایت سرمایه؛ پافشاری بر یک اشتباه یا چرا بحران دوباره رخ خواهد داد؟..... ۱۵۲
- ۱۶۶-۱-۷-۳. جمع‌بندی دو فصل..... ۱۶۶

فصل دوم- ناکارایی ابزارهای معارف، سیاستی و برنگری در اقتصاد ایران..... ۱۶۹

- ۱۷۱-۲-۱. ناتوانی اثربخشی هدفگذاری نرخ بهره در بازار بین‌بانکی در تمهید لنگراسمی اقتصاد..... ۱۷۱
- ۱۷۳-۲-۱-۱. دام نرخ بهره در نظام بانکی ایران..... ۱۷۳
- ۱۷۷-۲-۱-۲. فرض اشتغال کامل و توسعه‌یافتگی اقتصاد..... ۱۷۷
- ۱۷۸-۲-۱-۳. ترکیب نااطمینانی فراگیر و انباشت قدرت در حوزه‌های سفته‌بازانه..... ۱۷۸
- ۱۸۰-۲-۱-۴. معنای نامحصل ایده «سرکوب مالی» آن‌گونه که در ایران ترویج و تبلیغ شد..... ۱۸۰
- ۱۸۴-۲-۱-۵. جمع‌بندی..... ۱۸۴
- ۱۸۵-۲-۲. آیا راهکارهای مألوف در بعد تنظیم‌گری حکمرانی پولی قادر است بحران بانکی را حل و فصل کند و ثانیاً اعتبارات را به بهینه اقتصادی هدایت کند؟..... ۱۸۵
- ۱۸۵-۲-۲-۱. مروری بر سناریوهای پیشنهادی برای حل و فصل بحران بانکی..... ۱۸۵
- ۱۸۸-۲-۲-۲. اندازه و ساخت بحران بانکی در چهار دوره متمایز اقتصاد ایران..... ۱۸۸
- ۱۸۸-۲-۲-۳. تنگنای بزرگ اقتصادی در محدوده سال ۱۴۰۲، یک پیش‌بینی کیفی براساس علیت‌های برهم‌فزاینده..... ۲۰۶
- ۱۸۸-۲-۲-۴. چرایی ناکارآمدی اهم پیشنهادهای مطروحه جهت اصلاح نظام بانکی با توجه با انبساط علیت‌ها..... ۲۱۱
- ۲۲۹-۲-۲-۵. جمع‌بندی..... ۲۲۹

فصل سوم- ویژگی متمایز پول و بانک نوین چیست؟..... ۲۳۳

۳-۱. آیا بانک‌ها از محل سرمایه و سپرده‌هایشان وام‌دهی می‌کنند؟ ۲۳۶

۳-۲. آیا بانک‌ها پول بانک مرکزی را وام‌دهی می‌کنند، آیا استعاره ضریب فزاینده پولی بیانگر

رابطه‌ای علی است؟ ۲۳۸

۳-۳. آیا سیاستگذاری مستقل بانک مرکزی در تعیین نرخ بهره بازار بین بانکی محدود به

عملیات بازار باز است؟ آیا شرط استقلال بانک مرکزی از بودجه دولت اوراق‌سازی کسری

بودجه دولت است؟ ۲۴۰

۳-۴. اثر حقیقی پول و بانک کجاست؟ مقدمه‌ای بر نقش پول و بانک در فرایند تخریب

خلاق ۲۴۵

۳-۴-۱. اثر تخریب خلاق و نقش واقعی پول و بانک در توسعه اقتصادی ۲۴۶

۳-۴-۲. اثر نام‌گذاری، الگوی تخریب خلاق و اقتصاد حرکت‌کننده یا اعتبار ۲۵۰

۳-۴-۳. بُعد عدودی ثابت و فرایند تخریب خلاق ۲۵۵

۳-۴-۴. تفاوت بین نقش انبساطی و نقش فزاینده پولی، مقدمه‌ای بر چرخه پولی ۲۵۶

۳-۴-۵. چرخه پولی ۲۵۸

فصل چهارم- تجربیات موفق توسعه مبتنی بر اعتبار و الگوی تخریب خلاق ۲۶۵

۴-۱. سابقه هدایت اعتبار در کشورهای اروپایی ۲۶۸

۴-۱-۱. آلمان ۲۷۰

۴-۱-۲. فرانسه ۲۷۳

۴-۲. توسعه اقتصادی کشورهای غیرغربی؛ درس‌های تجربه شرق آسیای شرقی ۲۷۸

۴-۲-۱. ژاپن ۲۸۰

۴-۲-۲. کره جنوبی ۲۸۹

۴-۲-۳. چین ۲۹۳

۴-۳. جمع‌بندی ۳۰۰

فصل پنجم- چارچوب حل بحران بانکی و احیای درون‌زای اقتصاد ایران ۳۰۳

۵-۱. مروری بر فصول قبل ۳۰۵

۵-۱-۱. مخاطرات یک الگوی خاص، اما توصیه‌شده از حکمرانی پولی ۳۰۵

۳۰۶.....	۵-۱-۲. اقتصاد ایران و بحران بانکی
۳۰۹.....	۵-۱-۳. ترتیبات نوین پولی
۳۱۱.....	۵-۲. الگوی پیشنهادی
۳۱۳.....	۵-۲-۱. سطح اول مدل مفهومی: الگوی احیای درون زای اقتصاد از مجرای اعتبار
۳۳۲.....	۵-۲-۲. سطح دوم مدل مفهومی: مؤلفه های اصلی حل و فصل بحران بانکی
۳۶۰.....	۵-۲-۳. لوازم قانونی دوران گذار
۳۷۳	جمع بندی و خلاصه
۳۸۵.....	منابع و مآخذ

سخن ناشر

تبیین‌های مرتبط با موضوع پول در کتب درسی اقتصاد، گزاره‌هایی جاافتاده و شناخته شده‌اند که دانش‌آموختگان این رشته تحت تعالیم آن پرورش یافته و ناگزیر از پشت عینک آن به مسائل پولی نگاه می‌کنند. با نثری نظیر جداپذیری بخش پولی از بخش حقیقی یا خنثایی پول به معنای بی‌تأثیری جبرانات پولی بر تحولات بخش حقیقی اقتصاد، مضمون اصلی در رویکرد حاکم نسبت به نقش پول را به سادگی و به شکل داده و از ارکان تحلیل‌های اقتصادی به حساب می‌آید. اهمیت این مباحث صرفاً محدود به حیطه نظری نیست، بلکه آنچه آنها را شایان توجه می‌کند، نقش‌آفرینی عملی و اثرات بر سادگی آنها از کانال تأثیر بر شیوه سیاستگذاری است. شاکله سیاستگذاری پولی امروزی را این نظریه‌های بنیادین استوار است. اهمیت مطلب زمانی بیشتر خودنمایی می‌کند به توجّه که در دهه‌های اخیر، پیوسته بر نقش و اهمیت سیاست پولی در برابر سایر سیاست‌های متعارف اقتصادی افزوده شده و سال‌هاست بانک‌های مرکزی در بین نهادهای دخیل در امر حکمرانی اقتصادی، در قامت مهمترین کنشگران ظاهر می‌شوند. قریب به سه دهه است بانکداری مرکزی به اتکای رویکرد متعارف اقتصادی، سکان اصلی سیاستگذاری اقتصادی را در اغلب کشورهای جهان در دست داشته است.

بالبین حال به نظر می‌رسد باب پژوهش و تعمق در خصوص گزاره‌های بنیادین بانکداری مرکزی و سیاست پولی را هنوز باید مفتوح دانست. از یک سو در دنیای نظر، گروهی از محققان و مکاتب منتقد، هرچند کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند، همچنان تبیین‌هایی به

کلی متفاوت از ماهیت پول و نقش آن در عملکرد اقتصادی ارائه می‌کنند که باید پیام آنها را به دقت دریافت. از سوی دیگر عملکرد اقتصادی اغلب کشورهای جهان به نحوی بوده که نوعی نارضایتی نسبی در توده‌های مردم نسبت به شرایط اقتصادی به وجود آورده است که آثار آن در التهابات اجتماعی و گرایش‌های توده‌گرایانه در این کشورها قابل تشخیص است. افول‌های اقتصادی چشمگیر و کم‌سابقه‌ای که یک مورد آن در سال ۲۰۰۸ بزرگترین رکود پس از دهه ۱۹۳۰ را رقم زد، همچنان اقتصاددانان و سیاستمداران را در اضطراب نگه داشته است. خوش‌بینی اولیه درباره کشف شیوه بهینه سیاستگذاری پولی و تنظیم اقتصاد کلان که ابتدا با قاطعیت ادعا می‌شد، اکنون به صورت جدی در مظان بدبینی قرار دارد. فسادات مالی بیشین درباره دستیابی به بهترین شیوه سیاستگذاری اقتصاد کلان نیازمند بازنگری است. این گمان زمانی تقویت می‌شود که بنابر مستندات که در متن این کتاب تبیین شده، برخی کشورهای موفق در امر توسعه، توفیق خود را بدون توسل به چارچوب‌های رایج سیاستگذاری پولی و اساساً پیش از پیدایش آن با اتکا به نگره‌هایی به دست آورده‌اند که در چارچوب امروز سیاستگذاری اقتصادی، کمابیش مطرود تلقی می‌شود.

همه اینها در شرایطی است که اقتصاد ایران از ابعاد مختلف وضعیت بی‌سابقه‌ای را تجربه می‌کند. تحریم‌های سخت اقتصادی، ورود مألوف عملکرد اقتصاد ایران که بر پایه صادرات حامل‌های انرژی و واردات انواع کالاهای مورد استفاده در فرایند تولید بوده را مختل کرده است. درآمدهای نفتی و مخارج عمرانی دولت، که به‌طور سنتی در جایگاه پیشران‌های اقتصاد کشور قرار داشتند، به اجبار فشارهای خارجی از ایفای کارکرد همیشگی باز مانده‌اند. در نتیجه این تحریم‌ها و پاسخ‌های نامناسب، دیر هنگام و بعضاً مخرب سیاستگذاران به این شرایط، متوسط رشد تشکیل سرمایه کشور در دهه ۱۳۹۰ به ارقام منفی رسیده و توقیف محسوس در حرکت اقتصاد کشور مشاهده می‌شود. این شرایط به‌طور ویژه و اضطراری نیازمند تدبیر و علاج است. توفیق یا ناکامی در جستجوی راهی نو برای ایجاد تحرک و رشد آفرینی در اقتصاد ایران، سرنوشت سیاسی - اقتصادی کشور در سال‌های آتی را رقم خواهد زد.

دستیابی به موفقیت در شرایط اقتصادی جاری کشور و پیمودن راه بدیل، نیازمند تغییر در پارادایم اقتصادی حاکم بر کشور است. تمامی پیشنهادهاى جدی و راهکارهای قابل اعتنا که بتواند افق‌های نظری و عملی متفاوتی پیش روی نظام سیاستگذاری اقتصادی کشور بگشاید، باید مورد واکاوی قرار گیرد. پژوهش حاضر، تلاشی نو و قابل اعتنا در همین راستاست. ایده مرکزی کتاب، ایجاد نوعی پیوند بین ظرفیت نظام پولی و عاملیت‌های توسعه‌ای در بخش‌های پیشران‌گزینش شده است، که وظایفی متفاوت برای بانکدار مرکزی در سیاستگذاری و نظارت بر نظام بانکی ترسیم می‌کند. این راهبرد به‌انکای درکی متمایز از نقش بانکداری پول تشریح شده است؛ درکی که برخی گزاره‌های رایج در کتب درسی اقتصاد را به‌الش کشیده و با جایگزین کردن یک صورت‌بندی نظری جدید، راهنمایی‌های سیاستی متفاوتی را پیش رو قرار داده است.

در پایان لازم است از نویسندگان این اثر حمایت‌های معاونت اقتصادی مرکز در به‌ثمر رسیدن آن تقدیر و تشکر به عمل آورم. امید است قضاوت مخاطبان، تأییدکننده حمایت مرکز پژوهش‌ها از تلاش چندساله این گروه باشد. برای ثمردهی آن باشد و این پژوهش، افق‌های جدیدی در شیوه حکمرانی و سیاستگذاری اقتصادی کشور بگشاید.

رئیس مرکز پژوهش‌ها